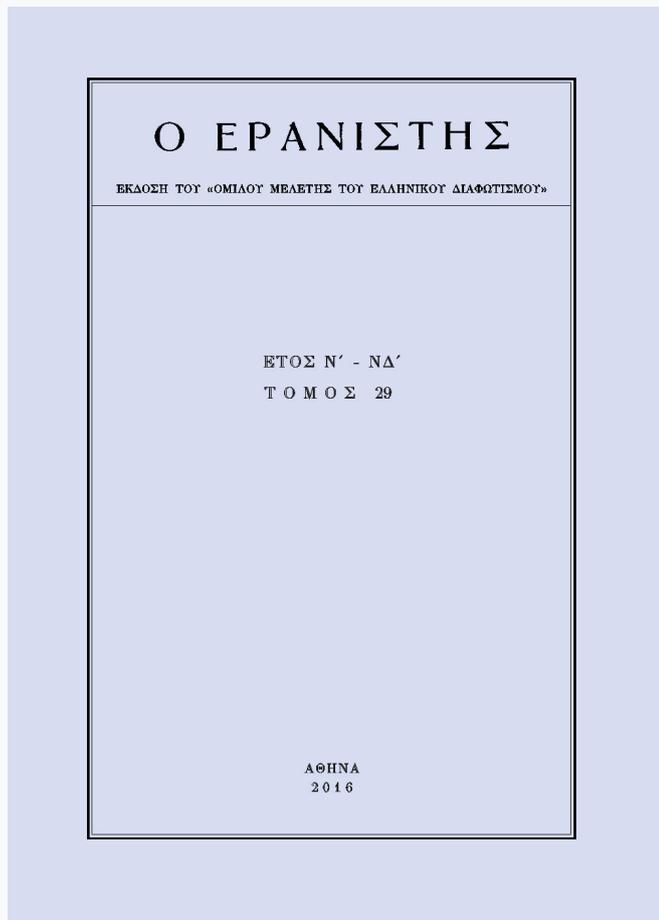

The Gleaner

Vol 29 (2016)

Censorship and Revolution: The suspected Edition of Nea Politike Dioikesis in Leipzig

Ίλια Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister

doi: [10.12681/er.21064](https://doi.org/10.12681/er.21064)

Copyright © 2019, Ίλια Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister Ι. (2019). Censorship and Revolution: The suspected Edition of Nea Politike Dioikesis in Leipzig. *The Gleaner*, 29, 173–198. <https://doi.org/10.12681/er.21064>

ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ:
Η ΦΗΜΟΛΟΓΟΥΜΕΝΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΣΤΗ ΛΙΨΙΑ

I. Ένα βιβλιογραφικό φάντασμα

Η ΚΑΤΑΣΧΕΣΗ ΚΑΙ Η ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ της *Νέας Πολιτικής Διοικήσεως* έσπρωξε την παράδοση και την πρόσληψη του έργου αυτού του Ρήγα σε μια κάθε άλλο παρά διάφανη πορεία. Η επιστημονική έρευνα, στην προσπάθειά της να ανιχνεύσει τις τύχες του έργου, σκόνταψε σε πολλά σκοτεινά σημεία: σε χαμένα χειρόγραφα και σε πηγές που βρίσκονταν στη μεθόριο της ιστορίας και της φήμης.¹ Ξεπερνώντας πολλές δυσκολίες, και μολονότι ο σημαντικότερος μάρτυρας, η βιεννέζικη έκδοση του 1797, εξακολουθεί να λανθάνει, οι μελετητές κατόρθωσαν να ανασυστήσουν σε ικανοποιητικό βαθμό το κείμενο του Βελεστινλή. Ωστόσο, παρά το σημαντικό αυτό επίτευγμα, αρκετά ζητήματα παραμένουν ανοικτά. Ανάμεσά τους και η εικασία ότι λίγο μετά τη σύλληψη του Ρήγα και των συντρόφων του, κάποιοι Έλληνες επιχείρησαν να ανατυπώσουν τη *Νέα Πολιτική Διοίκηση* σε ένα από τα πολυάριθμα τυπογραφεία της Λιψίας.

Ο Λέανδρος Βρανούσης, στη γνωστή βιογραφία του Ρήγα, θεωρεί την υπόθεση αυτή εξαιρετικά πιθανή και παραπέμπει προς επίρρωση της

---

* Για τα Κρατικά Αρχεία της Σαξονίας στη Δρέσδη (Sächsisches Hauptstaatsarchiv Dresden) χρησιμοποιείται η βραχυγραφία SHD, για το Αρχείο της πόλης της Λιψίας (Stadtarchiv Leipzig) η βραχυγραφία SL. Στις περιπτώσεις που ο τίτλος ενός εγγράφου εμφανίζεται στα ελληνικά και σε αγκύλες, το έγγραφο είναι άτιτλο και ο τίτλος δόθηκε από τη γράφουσα. Από τη θέση αυτή ευχαριστώ θερμά την Αρχιονόμο κα Carla Carlon για τη βοήθειά της κατά τη διάρκεια των ερευνών μου στο Αρχείο της πόλης της Λιψίας.

1. Βλ. πρόχειρα την επισκόπηση που προσφέρει ο Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, «Εισαγωγή», στο: Ρήγας Βελεστινλής, *Νέα Πολιτική Διοικήσεις*, επιμ. Π. Μ. Κιτρομηλίδης, Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων, 2000 (= Ρήγα Βελεστινλή, *Άπαντα τα σωζόμενα*, τ. 5), σ. 9-30, εδώ σ. 21-29, επίσης Ε. Σ. Στάθης, «Ιστορικά και φιλολογικά προλεγόμενα», στο: *Το σύνταγμα και ο Θούριος του Ρήγα*, επιμ. Ε. Σ. Στάθης, Αθήνα: Αρμός (1996), σ. 11-129, εδώ σ. 50-73.

στα *Ανέκδοτα έγγραφα* που δημοσίευσε το 1891 ο Émile Legrand από αυστριακά αρχεία.² Σε μερικά από αυτά γίνεται λόγος για «επαναστατικά φυλλάδια» τα οποία επιχειρούσαν να τυπώσουν Έλληνες στη σαξονική πόλη κατά τους πρώτους μήνες του 1798.³ Το πρωιμότερο σχετικό έγγραφο είναι ένα σημείωμα, γραμμένο στη Βιέννη στις 8 Φεβρουαρίου 1798.⁴ Το πιο αναλυτικό όμως είναι μια αναφορά του Έξαρχου της Αψβουργικής Μοναρχίας στην Υψηλή Πύλη, Peter Philipp von Herbert-Rathkeal (1735-1802), συνταγμένη στο Πέρα στις 29 Μαΐου 1798. Ο Ράτκηλ, που εμφανίζεται να μην αμφισβητεί τη φήμη για την έκδοση ελληνικών επαναστατικών εντύπων στη Λιψία, περιλαμβάνει στην αναφορά του προς τον αψβούργο Υπουργό Εξωτερικών Johann Amadeus Franz von Thugut (1736-1818) τα ακόλουθα:

«Ο Ρεΐς Εφέντης [Υπουργός Εξωτερικών] μοι ανακοινώνει, ότι ελληνικά επαναστατικά φυλλάδια εξετυπούνται εν Λειψία όπως διαδοθώσιν εις την οθωμανικήν αυτοκρατορίαν, και αναμένει όπως η σύνεσις της αυτοκρατορικής αυλής εύρη τινά θεραπείαν του κακού. Το κατ' εμέ αγνώω αν και κατά πόσον θα είνε δυνατή επιτυχής τις ενέργεια παρά τη αυλή της Δρέσδης, όπως κατορθωθή η κατάσχεσις των επικινδύνων τούτων εντύπων, εκτός αν παρακινήθῃ ο πρεσβευτής [της Υψηλής Πύλης στην Αυλή

---

2. Λεάνδρος Ι. Βρανούσης, *Ρήγας Βελεστινλής*, Αθήνα: Αετός, 1953 [Βασική Βιβλιοθήκη 10], σ. 97: «Παρόμοιες ίσως ανατυπώσεις [με εκείνη που επιχείρησε να κάνει ο Ιωάννης Καρατζάς στην Πέστη] έγιναν, καθώς φαίνεται, στη Λιψία και διοχετεύθηκαν τον ίδιο καιρό στις επαρχίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας». Την εικασία υιοθέτησαν μεταγενέστεροι μελετητές, βλ. Στάθης, «Ιστορικά και φιλολογικά προλεγόμενα», ό.π., σ. 51-53. Για να στηρίξει την υπόθεσή του, ο Βρανούσης παραπέμπει στα έγγραφα που εξέδωσε ο Λεγκράν (βλ. παρακάτω σημ. 3), αλλά και στο ακόλουθο άρθρο: Μιχαήλ Λάσκαρις, «Οπαδοί του Ρήγα στη Λιψία», *Φιλολογικά Νέα* 5/6 (1945), 69-74. Στο άρθρο αυτό ωστόσο δεν γίνεται λόγος για οποιοδήποτε είδους εκδοτική δραστηριότητα των Ελλήνων στη Λιψία, αλλά αναφέρεται μόνο ότι ο Φίλιππος Πέτροβιτς παραδέχτηκε κατά την ανάκρισή του ότι είχε στείλει τον «Θούριο» σε κάποιον Παύλο Πέτροβιτς –συγγενή του ίσως– στη Λιψία, βλ. Λάσκαρις, ό.π., σ. 73. (Από τη θέση αυτή ευχαριστώ θερμά τους συναδέλφους κ.κ. Δημήτρη Αποστολόπουλο, Γιώργο Μύαρη και Περικλή Παγκράτη που με βοήθησαν να προμηθευτώ φωτοτυπίες του άρθρου αυτού.)

3. Émile Legrand, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή*, Αθήνα: Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης «Φερών–Βελεστίνου–Ρήγα», 1996 (ανατύπωση της έκδοσης του 1891), σ. 40-41, 54-57, 158-161, 162-163.

4. *Ο.π.*, σ. 40-41.

της Βιέννης] Ιβραήμ Εφέντης να εκφράση επί του προκειμένου παρόμοι-
όν τι.»⁵

Τη σύνδεση των παραπάνω αυστριακών εγγράφων με τη *Νέα Πολιτική Διοίκηση* επιχείρησαν –αν και λιγότερο ρητά από τον Βρανούση– και άλλοι ερευνητές, καλοί γνώστες της εποχής, όπως οι Λαδάς και Χατζηδήμος.⁶ Ας σημειώσουμε πάντως ότι τόσο στο απόσπασμα που μόλις παρατέθηκε, όσο και στα υπόλοιπα παρόμοια χωρία των εγγράφων που εξέδωσε ο Λεγκράν, δεν γίνεται λόγος ειδικά για τη *Νέα Πολιτική Διοίκηση* αλλά γενικά και αόριστα για ελληνικά («επαναστατικά φυλλάδια»).

Τρεις φακέλοι από τα Κρατικά Αρχεία της Σαξονίας στη Δρέσδη (Sächsisches Hauptstaatsarchiv Dresden) δείχνουν ότι οι μεταγενέστεροι ερευνητές δεν ήταν οι πρώτοι που διατύπωσαν την εικασία πως το έργο του Ρήγα επανενδόθηκε στη Λιψία. Σύμφωνα με τα έγγραφα των φακέλων αυτών, τον Μάιο του 1798 είχε κυκλοφορήσει η φήμη μιας δεύτερης έκδοσης της *Νέας Πολιτικής Διοικήσεως*, προκαλώντας εκτενείς ελέγχους εκ μέρους των οργάνων της λογοκρισίας στα τυπογραφεία της Λιψίας. Τα έγγραφα της Δρέσδης, καθώς προέρχονται από την επίσημη αλληλογραφία των οργάνων της λογοκρισίας, μας επιτρέπουν να ανασυστήσουμε σε γενικές γραμμές τα συμβάντα. Επιπλέον, επειδή στο Δουκάτο της Σαξονίας την ίδια ακριβώς εποχή –τον Μάιο του 1798– διεξάγονταν έλεγχοι για εκείνους τους συνεργάτες του Ρήγα οι οποίοι, αφότου εξορίστηκαν από την αψβουργική επικράτεια, είχαν δηλώσει ότι επιθυμούν να μεταβούν στη Λιψία, τα έγγραφα των τριών φακέλων περιέχουν πληροφορίες και για τα πρόσωπα αυτά, κυρίως για τον τυπογράφο Γεώργιο Πούλιο και τον έμπορο Γεώργιο Θεοχάρη. Τα νέα στοιχεία που προσφέρουν τα έγγραφα για τους ελέγχους της λογοκρισίας και για τις έρευνες σχετικά με τους συνεργάτες του Ρήγα αναδεικνύουν την έκταση

5. Ό.π., σ. 162-163. Για τον «πρεσβευτή Ιβραήμ Εφέντη» βλ. παρακάτω σημ. 11.

6. Οι δύο βιβλιογράφοι υποβάλλουν την ιδέα μίας επανέκδοσης στη Λιψία, καθώς στην *Ελληνική Βιβλιογραφία* τους, στο λήμμα για τη *Νέα Πολιτική Διοίκηση*, παραθέτουν τα αποσπάσματα για τα φημολογούμενα «επαναστατικά φυλλάδια» από τα έγγραφα που εξέδωσε ο Λεγκράν, βλ. Γεώργιος Γ. Λαδάς – Αθανάσιος Δ. Χατζηδήμος, *Ελληνική Βιβλιογραφία των ετών 1796-1799*, Αθήνα: χ.ε., 1973, σ. 73.

και την ποικιλία των μηχανισμών καταστολής που ενεργοποίησε η αποκάλυψη των σχεδίων του Ρήγα.

II. Ένα πολιτικό φάντασμα και η σαξονική λογοκρισία

Οι τρεις φάκελοι της Δρέσδης καλύπτουν το διάστημα από τις 30 Μαΐου μέχρι τις 6 Ιουλίου 1798 και περιέχουν έγγραφα από την εσωτερική αλληλογραφία μεταξύ του Geheimes Kabinett (Μυστικού Συμβουλίου) της Κυβέρνησης, του Geheimes Konsilium (Μυστικού Συμβουλίου) της Εκκλησίας, και της Landesregierung (Κυβέρνησης της χώρας).⁷ Πρόκειται για τα τρία ανώτατα θεσμικά όργανα του Δουκάτου της Σαξονίας τα οποία ήταν αρμόδια για ζητήματα λογοκρισίας στα τέλη του 18ου αιώνα.

Οι έρευνες που διεξήχθησαν για τη φημολογούμενη ελληνική έκδοση αποτελούν ως προς τις διαδικασίες που ακολούθησε ο έλεγχος της λογοκρισίας μία τυπική περίπτωση. Έτσι, δεν θα ήταν άστοχη εδώ μια σύντομη παρουσίαση των θεσμικών οργάνων που συμμετείχαν, και των διαδικασιών που αυτά συνήθως ακολουθούσαν, όταν επρόκειτο να επέμβουν μετά την εκτύπωση ενός κειμένου (και όχι, δηλαδή, όταν επρόκειτο να ασκήσουν προληπτική λογοκρισία).

Το κέντρο ελέγχου της ελευθερίας του τύπου στο Δουκάτο της Σαξονίας βρισκόταν καθ' όλη τη διάρκεια του 18ου αι. στην έδρα του Εκλέκτορα, τη Δρέσδη. Παρότι το μεγαλύτερο μέρος των «επικίνδυνων» βιβλίων προς το τέλος του αιώνα δεν ήταν πλέον θρησκευτικού αλλά πολιτικού περιεχομένου, κεντρικό και ανώτατο όργανο της λογοκρισίας εξ-

7. Οι φάκελοι στο Sächsisches Hauptstaatsarchiv Dresden φέρουν αντιστοίχως τους ταξινομικούς αριθμούς: «10026, Geheimes Kabinett, Loc. 2423/5», «10025, Geheimes Konsilium, Loc. 4604» και «10079, Landesregierung, Loc. 30556». Τα έγγραφα που αφορούν τη φημολογούμενη επανέκδοση της *Νέας Πολιτικής Διοικήσεως* είναι τα ακόλουθα: α) 10026, Geheimes Kabinett, Loc. 2423/5, φ. 252-258, β) 10025, Geheimes Konsilium, Loc. 4604, φ. 242r-244v, 246, 248-249, γ) 10079, Landesregierung, Loc. 30556, φ. 177-181. Όλα τα έγγραφα που αφορούν τη *Νέα Πολιτική Διοίκηση* έχουν συνταχθεί στη Δρέσδη, εκτός από δύο, τα οποία συντάχθηκαν στη Βιέννη. Τα δύο αυτά είναι τα ακόλουθα: α) «Extrait d'une dépêche du Comte de Schoenfeld datée de Vienne, du 16. Mai 1798», SHD: 10079, Landesregierung, Loc. 30556, φ. 178r-v, β) «Verzeichniss Derer Griechen und Kaiserl. Unterthanen», SHD: 10025, Geheimes Konsilium, Loc. 4604, φ. 246r-v.

κολουθούσε να είναι στην πράξη το Oberkonsistorium (Ανώτατο Συμβούλιο), το οποίο ταυτιζόταν ως προς τα μέλη του με το Kirchenrat (Εκκλησιαστικό Συμβούλιο).⁸ Το Oberkonsistorium, στο οποίο υποβάλλονταν οι τυχόν καταγγελίες για το περιεχόμενο κάποιου εντύπου, αξιολογούσε τις ενστάσεις και κατηγορίες που διατυπώνονταν, σε μία έκθεση την οποία απηύθυνε στο Geheimes Konsilium, ένα επίσης εκκλησιαστικό όργανο. Αυτό ενημέρωνε με τη σειρά του το κυβερνητικό Geheimes Kabinett, το οποίο εξέφραζε τις αποφάσεις και εντολές του Εκλέκτορα. Η διαδικασία εφαρμογής των αποφάσεων ακολουθούσε τον αντίστροφο δρόμο: από το Geheimes Kabinett στο Geheimes Konsilium, και από αυτό στο Oberkonsistorium, το οποίο αναλάμβανε να καταστήσει γνωστές τις αποφάσεις στα κατώτερα θεσμικά και διοικητικά όργανα και να μεριμνήσει για την εφαρμογή των κατασταλτικών μέτρων. Στα όργανα που υπάγονταν στο Oberkonsistorium, συγκαταλέγονταν δύο τα οποία (αντίθετα από το Geheimes Kabinett, το Geheimes Konsilium και το Oberkonsistorium) έδρευαν στη Λιψία: η Bücherkommission (Επιτροπή Βιβλίων), η οποία αποτελείτο από έναν εκπρόσωπο του Πανεπιστημίου και έναν των αρχών της πόλης, και ο Buch-Inspector (Επιθεωρητής Βιβλίων), ένας υπάλληλος που οριζόταν από το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο.⁹

Στην περίπτωση ενός ήδη εκδομένου κειμένου, για να τεθεί σε κίνηση ο μηχανισμός ελέγχου έπρεπε να προηγηθεί κάποια καταγγελία σχετικά με το περιεχόμενο του εντύπου, εκ μέρους ιδιωτών ή θεσμικών οργάνων. Οι καταγγελίες υποβάλλονταν, όπως σημειώθηκε, στο Oberkonsistorium, αλλά όταν προέρχονταν από ξένες κυβερνήσεις—όπως συνέβη και στην περίπτωση της *Νέας Πολιτικής Διοικήσεως*—ακολουθούσαν μία διαφορετική διαδικασία. Καταθέτονταν πρώτα

8. Στις αρμοδιότητες του Oberkonsistorium, εκτός από τη λογοκρισία, ενέπιπτε η επίβλεψη των σχολείων και των δύο Πανεπιστημίων του Δουκάτου της Σαξονίας, δηλαδή αυτού της Wittenberg και εκείνου της Λιψίας, βλ. Katrin Löffler, «Der wachsamem Aufsicht anbefohlen». Der Verleger Gottfried Völlmer im Visier der Leipziger Bücherkommission», στο: Dirk Sangmeister – Martin Mulsow, *Subversive Literatur. Erfurter Autoren und Verlage im Zeitalter der Französischen Revolution*, Göttingen: Wallstein, 2014, σ. 167-190, εδώ σ. 167.

9. Αναλυτικά για τα όργανα της λογοκρισίας και τις σχετικές διαδικασίες στο Δουκάτο της Σαξονίας βλ. Helge Buttkeireit, *Zensur und Öffentlichkeit in Leipzig 1806 bis 1813*, Berlin: LIT, 2009, σ. 46-49.

σε μια ειδική κυβερνητική υπηρεσία, στο *Étranger Département*, και από εκεί διαβιβάζονταν στο *Geheimes Kabinett* το οποίο με τη σειρά του ενημέρωνε και έδινε τις εντολές για την περαιτέρω δράση στο *Oberkonsistorium*.¹⁰

Σύμφωνα με τα έγγραφα των Κρατικών Αρχείων της Σαξονίας, η καταγγελία που έδωσε το έναυσμα για την επέμβαση της σαξονικής λογοκρισίας προήλθε, όχι, όπως θα περίμενε κανείς, από τον οθωμανό απεσταλμένο της Υψηλής Πύλης στην Αυλή της Βιέννης, τον Ιμπραήμ Ασίφ εφέντη,¹¹ αλλά από τον Γραμματέα του Ηγεμόνα της Βλαχίας, Κωνσταντίνου Χαντζερή.¹² Ο Γραμματέας, ο οποίος βρισκόταν τότε

10. Ο.π.

11. Ο Ιμπραήμ βρισκόταν στη Βιέννη από τις 10 Ιουλίου 1797. Η ημερομηνία συνάγεται από άρθρο της εφημερίδας *Wiener Zeitung*, η οποία στις 12 Ιουλίου 1797 πληροφορούσε τους αναγνώστες της ότι «προχθές έφτασε [στη Βιέννη] ο απεσταλμένος της Υψηλής Πύλης στην εδώ Αυλή», βλ. *Wiener Zeitung* 55 (12.07.1797), σ. 2001. Όταν έγινε η καταγγελία από τον Γραμματέα του Χαντζερή, ο Ιμπραήμ εξακολουθούσε να βρίσκεται στη Βιέννη, βλ. Λέανδρος Βρανούσης, *Εφημερίς. Προλεγόμενα*, Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 1995, σ. 590-591 [τ. Ε' της επτάτομης ανατύπωσης της *Εφημερίδος*]. Το γεγονός ότι η καταγγελία δεν προήλθε από τον οθωμανό απεσταλμένο αλλά από έναν αξιωματούχο των Παραδουναβίων Ηγεμονιών είναι οπωσδήποτε αξιοπρόσεκτο. Η κίνηση του Γραμματέα του Χαντζερή αποκλίνει από τις συνηθισμένες για την εποχή διαδικασίες, όπως δείχνει και το γεγονός ότι ο Ράτκηλ (στο χωρίο της αναφοράς του προς τον Τούγκουτ το οποίο παραθέσαμε στην αρχή του παρόντος άρθρου) θεωρούσε πως αρμόδιος για να κάνει ένα διάβημα προς την Αυλή της Δρέσδης ήταν ο Ιμπραήμ. Υπό την προϋπόθεση ότι ο Ράτκηλ ήταν καλά ενημερωμένος, η κίνηση του Γραμματέα του Χαντζερή φαίνεται να έγινε όχι μόνο ανεξάρτητα αλλά και πριν από οποιαδήποτε αντίδραση των Οθωμανών: η καταγγελία εκ μέρους του Γραμματέα έγινε στις 15 Μαΐου 1798, ενώ σύμφωνα με την παραπάνω αναφορά του Ράτκηλ, μέχρι τις 29 Μαΐου (ημερομηνία σύνταξης της αναφοράς) οι Οθωμανοί δεν είχαν προβεί μέχρι τότε σε καμία επίσημη διαμαρτυρία προς τη Σαξονία.

12. Ο τότε Ηγεμόνας και ο Γραμματέας του δεν κατονομάζονται στα έγγραφα. Δεν υπάρχει ωστόσο αμφιβολία ότι ο πρώτος ήταν ο Χαντζερής, αφού κατείχε τον θρόνο της Βλαχίας από τις 22 Νοεμβρίου 1797 μέχρι τις 31 Ιανουαρίου 1799, βλ. Διονύσιος Φωτεινός, *Ιστορία της πάλαι ποτέ Δακίας*, 3 τ., Βιέννη: Σβέκιος, 1818, εδw τ. Β', σ. 386-399· Βασίλειος Βλ. Σφυρόρας, *Οι δραγομάνοι του στόλου. Ο θεσμός και οι φορείς*, Αθήνα: χ.ε., 1965, σ. 136· Nikolaus Iorga, *Geschichte der Rumänen und ihrer Kultur*, Hermannstadt/Sibiu: Krafft & Drotleff, 1929, σ. 368. Για τις καλές σχέσεις του Χαντζερή με το περιβάλλον του σουλτάνου Σελήμ, βλ. Βρανούσης, *Εφημερίς. Προλεγόμενα*, ό.π., σ. 167-168.

στην αψβουργική πρωτεύουσα, παρουσιάστηκε στις 15 Μαΐου 1798 στον Johann Hilmar von Schönfeld (*1743), απεσταλμένο του Εκλέκτορα της Σαξονίας Φρειδερίκου Αυγούστου Γ' στην Αυλή της Βιέννης, για να καταγγείλει ότι «Έλληνες έμποροι τύπωσαν στη Λιψία την ελληνική μετάφραση του γαλλικού συντάγματος [= *Νέα Πολιτική Διοίκησις*] με στόχο να εισαγάγουν και στη συνέχεια να διαμοιράσουν τα αντίτυπα της στην πατρίδα τους». ¹³ Ο Γραμματέας δήλωσε ακόμη στον απεσταλμένο ότι ο Ηγεμόνας του «θα όφειλε αιώνια υποχρέωση» στον Εκλέκτορα, εάν εμπόδιζε την έκδοση η οποία ήταν «ιδιαίτερα επιζήμια για τα συμφέροντα της Υψηλής Πύλης». ¹⁴

Την αμέσως επόμενη ημέρα, στις 16 Μαΐου 1798, ο Schönfeld συντάξε μία επίσημη επιστολή με την οποία ενημέρωνε το *Étranger Département* της κυβέρνησης της Σαξονίας για την επίσκεψη του Γραμματέα και για το αίτημα του Χαντζερή. ¹⁵ Έξι μόλις ημέρες αργότερα, στις 22 Μαΐου, ο Εκλέκτορας έδωσε εντολή στο *Oberkonsistorium* στη Δρέσδη «να διερευνήσει επισταμένως το θέμα της έκδοσης», να εντοπίσει «τον μεταφραστή και όλους τους συνεργάτες, να κατασχέσει το χειρόγραφο και τα τυπωμένα αντίτυπα» και «να απαγορεύσει με αυστηρές ποινές την εκτύπωση και την κυκλοφορία του έργου». ¹⁶ Το *Oberkonsistorium* ζήτησε, ως όφειλε, από την *Bücherkommission* στη Λιψία να προβεί στους ελέγχους που απαιτούσαν οι εντολές του Εκλέκτορα. ¹⁷

Για τις ενέργειες που ακολούθησαν μας πληροφορούν –εκτός από τα έγγραφα των τριών φακέλων της Δρέσδης– κάποια έγγραφα της *Bücherkommission* τα οποία περιέχονται σε έναν φάκελο του Αρχείου της πόλης της Λιψίας (*Stadtarchiv Leipzig*). ¹⁸ Όπως συνάγεται από το

13. «Extrait d'une dépêche du Comte de Schoenfeld datée de Vienne, du 16. Mai 1798», SHD: 10079, Landesregierung, Loc. 30556, φ. 178r.

14. Ο.π., φ. 178v.

15. Ο.π., φ. 178r-v.

16. «Unterthänigster Vortrag [21.06.1798]», SHD: 10026, Geheimes Kabinett, Loc. 2423/5, φ. 252r-v.

17. Ο.π., φ. 252v.

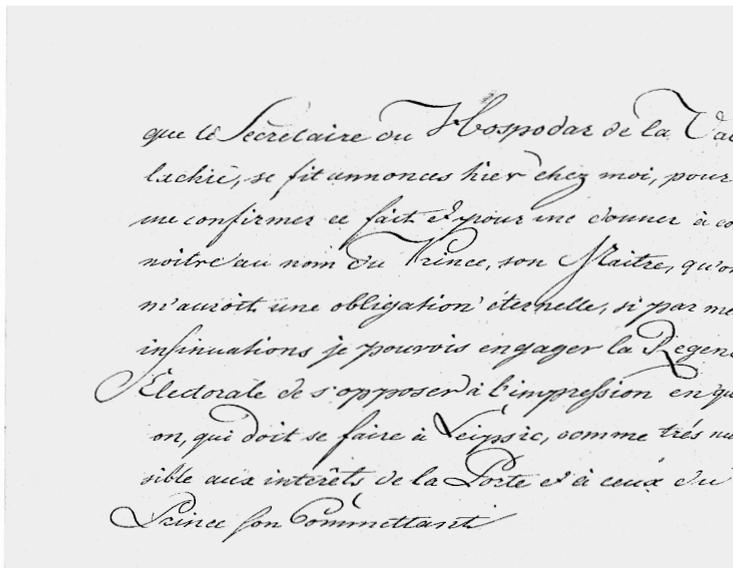
18. Ο φάκελος φέρει τον ταξινομικό αριθμό: «Tit. XLVI, Nr. 55» και τον τίτλο: «Acta Die anbefohlene Wegnahme der angeblich allhier in Leipzig zum Druck beförderten Übersetzung der neuen französischen Constitution in griechischer Sprache, und was dem anhängig betr. Anno 1798. Ergangen vor der Bücher-Commission zu Leipzig». Περιέχει συνολικά 14 φύλλα. Όπως είναι αναμενόμενο,

178.
229.
178

Extrait
d'une dépêche du Comte de Schoenfeld,
datée de Vienne, du 16. Mai, 1798.

Suivant ce qui me revient, la Chancellerie d'État d'ici prétend savoir par des voyes indirectes, que des negocians Grecs ont fait imprimer à Leipzig la traduction en grec de la Constitution française dans le dessein, d'en introduire & repandre en suite les exemplaires dans leur patrie. Votre Excellence daignera se rappeler, par mes dépêches antérieures, que la même opération a eu effectivement lieu ici, & à Trieste, il y a environ trois mois, mais que la police, instruite à tems de ce projet, a non seulement défendu l'exportation des exemplaires en les confisquant, mais qu'après, elle a mis en arrestation les entrepreneurs & imprimeurs, dont ceux, qui sont sujets Turcs, ont été remis à l'Ambassadeur Ottoman & transportés en Turquie, pour y être jugés comme traîtres, de la patrie. Ce fait pour l'objet susmentionné.

Απόσπασμα αναφοράς του κόμη Schönfeld [προς τον Εκλέκτορα της Σαξονίας], χρονολογημένης στις 16 Μαΐου 1798 στη Βιέννη, Sächsisches Hauptstaatsarchiv Dresden: 10079, Landesregierung, Loc. 30556, φ. 178r

Απόσπασμα αναφοράς του κόμη Schönfeld [προς τον Εκλέκτορα της Σαξονίας], χρονολογημένης στις 16 Μαΐου 1798 στη Βιέννη, Sächsisches Hauptstaatsarchiv Dresden: 10079, Landesregierung, Loc. 30556, φ. 178v

συνολικό παραπάνω αρχαιακό υλικό, το Oberkonsistorium/Kirchenrat ε-νημέρωσε την Bücherkommission για την υπόθεση της φημολογούμενης έκδοσης με ένα έγγραφο, συνταγμένο στις 30 Μαΐου 1798. Με αυτό της διαβίβαζε τις εντολές του Εκλέκτορα και της ανακοίνωνε ότι η χρηματική ποινή που ορίστηκε για όποιον επιχειρούσε να τυπώσει ξανά τη *Νέα Πολιτική Διοίκηση* ήταν 20 Taler –ένα ποσό ιδιαίτερα υψηλό σε σχέση με τις ποινές που συνήθως επιβάλλονταν σε ανάλογες περιπτώσεις.¹⁹

Η Bücherkommission με τη σειρά της ανέθεσε τις έρευνες στον Επιθεωρητή (Buch-Inspector) Simon Gottlieb Mechau,²⁰ ο οποίος, όπως

το περιεχόμενο των εγγράφων που περιέχει ο φάκελος αυτός ταυτίζεται σε μεγάλο βαθμό με το περιεχόμενο των εγγράφων της Δρέσδης. Συμπληρώνουν ωστόσο, κυρίως με κάποιες ημερομηνίες, τις πληροφορίες που προσφέρουν τα τελευταία.

19. [«Επιστολή του Oberkonsistorium/Kirchenrat, 30 Μαΐου»], SL: Tit. XLVI, Nr. 55, φ. 1r-v. Η χρηματική ποινή άρχιζε από 5 Taler· είκοσι ήταν το ανώτατο ποσό.

20. Ο νομικός Μέχου ήταν Επιθεωρητής από το 1777 έως το 1804. Το 1800,

αναφέρει σε μία έκθεσή του στις 2 Ιουνίου 1798, λόγω της γλώσσας του εντύπου που αναζητούσε αποτάθηκε πρώτα στον Christian Daniel Beck (1757-1832), καθηγητή της αρχαίας ελληνικής και της λατινικής γλώσσας στο Πανεπιστήμιο της Λιψίας.²¹ Ο Μπεκ διαβεβαίωσε τον Επιθεωρητή Μέχαου πως ούτε «είχε ακούσει τίποτα σχετικό με μια τέτοια μετάφραση, ούτε είχε υποβληθεί σε εκείνον κάποιος παρόμοιος κείμενο, για να εγκρίνει την εκτύπωσή του».²²

Ο Μέχαου έλαβε στη συνέχεια την εντολή να ελέγξει τα τυπογραφεία που εξέδιδαν «ελληνικά βιβλία», όπως ήταν εκείνα «των Μπράιτκοφφ [Breitkopf], του Ντυρ [Christian Philipp Dürr], του Ζόμμερ [Wilhelm Gottlob Sommer] και του Ζάαλμπαχ [Ulrich Christian Saalbach]».²³ «Για μεγαλύτερη ασφάλεια» ο έλεγχος επεκτάθηκε και σε άλλα τυπογραφεία.²⁴ Όλοι οι τυπογράφοι ωστόσο, όπως ενημερώνει ο Μέχαου σε μία δεύτερη

όπως θα φανεί παρακάτω, ασχολήθηκε ξανά με τη *Νέα Πολιτική Διοίκηση*. Για το πρόσωπό του βλ. Löffler, «“Der wachsamem Aufsicht anbefohlen”», ό.π., σ. 170-171.

21. [«Πρώτη έκθεση του Μέχαου, 2 Ιουνίου 1798»], SL: Tit. XLVI, Nr. 55, φ. 5r. Βλ. επίσης «Unterthänigster Vortrag [21.06.1798]», SHD: 10026, Geheimes Kabinett, Loc. 2423/5, φ. 253r. Για τον Μπεκ, σημαντική μορφή της κλασικής φιλολογίας στα τέλη του 18ου και στις αρχές του 19ου αι., βλ. Friedrich August Eckstein, «Beck, Christian Daniel», στο: *Allgemeine Deutsche Biographie*, τ. 2 (1875), σ. 210-212.

22. «Unterthänigster Vortrag [21.06.1798]», SHD: 10026, Geheimes Kabinett, Loc. 2423/5, φ. 253r.

23. [«Πρώτη έκθεση του Μέχαου, 2 Ιουνίου 1798»], SL: Tit. XLVI, Nr. 55, φ. 5r και «Unterthänigster Vortrag [21.06.1798]», SHD: 10026, Geheimes Kabinett, Loc. 2423/5, φ. 253v. Στην *Ελληνική Βιβλιογραφία* (2 τ., Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 1984) του Θωμά Παπαδόπουλου δεν εμφανίζεται καμία έκδοση από τα τυπογραφεία των Dürr και Saalbach. Το γεγονός ότι τα δύο αυτά τυπογραφεία συγκαταλέγονταν σε εκείνα που υποβλήθηκαν σε αυστηρότερο έλεγχο, μας επιτρέπει να δεχτούμε ότι σχετίζονταν με το ελληνικό βιβλίο. Θα άξιζε συνεπώς να ερευνηθεί εάν κάποιες από τις ελληνικές εκδόσεις της Λιψίας στις οποίες δεν αναγράφεται το όνομα του τυπογράφου/εκδότη (βλ. ό.π., τ. Α', σ. 675) βγήκαν από τα πιεστήριά τους. Ενδέχεται βέβαια η αιτία του ελέγχου να ήταν απλή: να είχαν τυπώσει αρχαία ελληνικά κείμενα ή κείμενα των Πατέρων της Εκκλησίας και συνεπώς να διέθεταν τα τυπογραφικά στοιχεία που ήταν απαραίτητα για τη φημολογούμενη επανέκδοση της *Νέας Πολιτικής Διοικήσεως*.

24. «Unterthänigster Vortrag [21.06.1798]», SHD: 10026, Geheimes Kabinett, Loc. 2423/5, φ. 253v.

έκθεσή του στις 4 Ιουνίου, τον διαβεβαίωσαν ότι δεν τους είχαν παρουσιάσει προς έκδοση καμία «ελληνική μετάφραση του γαλλικού συντάγματος».²⁵

Λίγες ημέρες αργότερα, στις 9 Ιουνίου 1798, το Συμβούλιο της πόλης της Λιψίας ενημέρωσε –και στο όνομα της Bücherkommission– το Oberkonsistorium/Kirchenrat στη Δρέσδη για τα αποτελέσματα των ερευνών που διεξήχθησαν στη Λιψία για τη *Νέα Πολιτική Διοίκηση*.²⁶ Στις 18 Ιουνίου το Μυστικό Συμβούλιο (Geheimes Konsilium) της Εκκλησίας υπέβαλε μία έκθεση προς τον Εκλέκτορα στην οποία περιέγραφε εν συντομία όλες τις ενέργειες που έγιναν και τα αποτελέσματά τους.²⁷ Ο Φρειδερίκος Αύγουστος Γ' αποφάσισε να κοινοποιηθεί το αποτέλεσμα των ερευνών μέσω του Schönfeld στη Βιέννη στον Γραμματέα του Χαντζερή, και στις 6 Ιουλίου 1798 δόθηκε η σχετική εντολή στο Étranger Département.²⁸

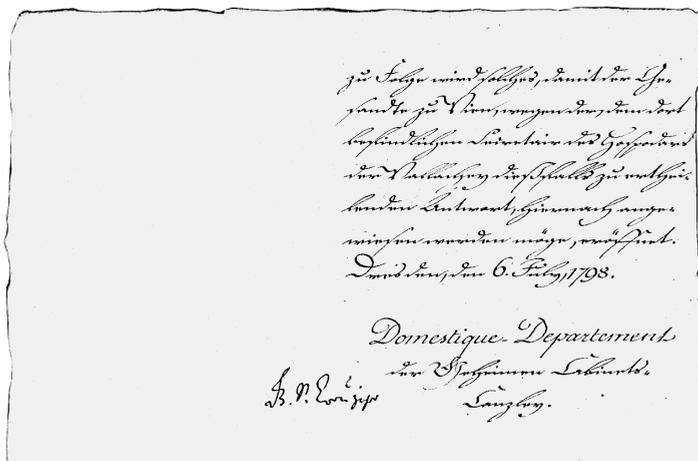
25. [«Δεύτερη έκθεση του Μέγχαου, 4 Ιουνίου 1798»), SL: Tit. XLVI, Nr. 55, φ. 5v. «Ελληνική μετάφραση του γαλλικού συντάγματος») είναι ο τίτλος που χρησιμοποιείται στα γερμανικά έγγραφα για τη *Νέα Πολιτική Διοίκηση*. Έτσι φαίνεται να χαρακτηρίσει το έργο και ο Γραμματέας τού Χαντζερή, βλ. «Extrait d'une dépêche du Comte de Schoenfeld datée de Vienne, du 16. Mai 1798»), SHD: 10079, Landesregierung, Loc. 30556, φ. 178r. Σε κάποια γερμανικά έγγραφα η *Νέα Πολιτική Διοίκηση* αναφέρεται ως «ελληνική μετάφραση του νέου γαλλικού συντάγματος», γιατί, ως γνωστόν, ο Ρήγας βασίστηκε στα συντάγματα του 1793 και του 1795. Για τα συντάγματα βλ. Βρανούσης, *Εφημερίς. Προλεγόμενα*, ό.π., σ. 873-874.

26. [«Έκθεση του Συμβουλίου της πόλης της Λιψίας, 9 Ιουνίου 1798»), SL: Tit. XLVI, Nr. 55, φ. 6r. Πβ. [«Προσχέδιο Επιστολής του Συμβουλίου της πόλης της Λιψίας στην Κυβέρνηση, 20-22 Ιουνίου 1798»), SL: Tit. XLVI, Nr. 55, φ. 10v. Προφανώς, η ενημέρωση έγινε από το Συμβούλιο, και όχι απευθείας από την Bücherkommission, επειδή η έκθεση δεν αφορούσε μόνο τους ελέγχους για τη *Νέα Πολιτική Διοίκηση* αλλά και τους ελέγχους για τους συνεργάτες του Ρήγα.

27. [Έγγραφο του Geheimes Konsilium προς τον Εκλέκτορα, 18 Ιουνίου 1798], SHD: 10025, Geheimes Konsilium, Loc. 4604, φ. 242r-244r. Πβ. επίσης «Unterthänigster Vortrag», SHD: 10026, Geheimes Kabinett, Loc. 2423/5, φ. 255r και «Vortrag des Geheimen Consilii, vom 21. Juny, 1798», SHD: 10026, Geheimes Kabinett, Loc. 2423/5, φ. 257r.

28. «Zum Etranger Departement»), SHD: 10026, Geheimes Kabinett, Loc. 2423/5, φ. 258r.

Έγγραφο «Προς το Τμήμα Εξωτερικών Υποθέσεων»,
6 Ιουλίου 1798, Sächsisches Hauptstaatsarchiv Dresden:
10026, Geheimes Kabinett, Loc. 2423/5, φ. 258v

III. Η ανάκριση του Πούλιου και του Θεοχάρη στη Λιψία

Όπως ήδη σημειώθηκε, τα όργανα της λογοκρισίας, τα οποία από τις 22 Μαΐου 1798 διερευνούσαν το θέμα της Νέας Πολιτικής Διοικήσεως, ενημερώνονταν παράλληλα για τις έρευνες που είχαν ξεκινήσει λίγο νωρίτερα, στις 18 Μαΐου, στη Σαξονία σχετικά με εκείνους τους συνεργάτες του Ρήγα οι οποίοι, μετά την απέλασή τους από την Αψβουργική Μοναρχία, είχαν εκφράσει την πρόθεση να μεταβούν στη Λιψία. Αν και η πληροφόρηση των οργάνων της λογοκρισίας ήταν γενική, το ενδιαφέρον τους επικεντρωνόταν στον Θεοχάρη και, κυρίως, στον Πούλιο, ο οποίος, ως τυπογράφος, θα μπορούσε να έχει αναμιχθεί στη φημολογούμενη έκδοση.²⁹ Για τον λόγο αυτό, στα έγγραφα της Δρέσδης απαντούν συχνές αναφορές στις έρευνες για τους συνεργάτες του Ρήγα, όπως και ένας συνημμένος «Κατάλογος των Ελλήνων και των υπηκόων του Αυτοκράτορα» οι οποίοι εξορίστηκαν από την Αψβουργική Μοναρχία και «έφυγαν για την

29. «Unterthänigster Vortrag [21.06.1798]», SHD: 10026, Geheimes Kabinett, Loc. 2423/5, φ. 254r.

Λιψία).³⁰ Ο «Κατάλογος», συνταγμένος στις 13 Ιουνίου 1798, στάλθηκε στις σαξονικές αρχές από τη βιεννέζικη αστυνομία και περιέχει σύντομες πληροφορίες για τους Γεώργιο Θεοχάρη, Γεώργιο Πούλιο, Φίλιππο Πέτροβιτς, Κάσπαρ Πέτερς, Κωνσταντίνο Τούλλιο και Κωνσταντίνο Δούκα.

Οι πληροφορίες που περιέχουν οι τρεις φάκελοι της Δρέσδης για τους συντρόφους του Ρήγα είναι ωστόσο έμμεσες: επαναλαμβάνουν πληροφορίες οι οποίες προέρχονται από τα έγγραφα που σχετίζονταν άμεσα με τις έρευνες που διεξήχθησαν στη Λιψία για τους έξι εξόριστους. Τα σημαντικότερα από αυτά τα έγγραφα σώζονται σήμερα σε έναν φάκελο με τον τίτλο «Acta Georgen Poulio und Consorten» στο Αρχείο της πόλης της Λιψίας (Stadtarchiv Leipzig)³¹ και καλύπτουν το διάστημα 10 Μαΐου έως 3 Ιουνίου 1798. Αφορούν την απαγόρευση της εγκατάστασης των εξόριστων στο Δουκάτο της Σαξονίας, τις έρευνες που έγιναν

30. «Verzeichniss Derer Griechen und Kaiserl. Unterthanen», SHD: 10025, Geheimes Konsilium, Loc. 4604, φ. 246r-v.

31. Ο τίτλος ολόκληρος και ο ταξινομικός αριθμός του φακέλου είναι οι ακόλουθοι: «Acta Georgen Pulio und Consorten, welchen, nachdem sie, als verdächtige Personen, aus den Kaiserlichen Staaten entfernt worden, der Aufenthalt allhier und in den hiesigen Landen nicht verstatet werden soll, samt was dem anhängig betr. Anno 1798. Ergangen bey der Rathsstube zu Leipzig», Stadtarchiv Leipzig: Tit. L (F) 13. Στο εξής οι παραπομπές σε αυτόν το φάκελο θα γίνονται με τη βραχυγραφία SL και τον συντομευμένο τίτλο «Acta Georgen Pulio». Εάν δεχτούμε ότι η αρίθμηση των φύλλων/εγγράφων του φακέλου ανταποκρίνεται στη χρονική πορεία της ανάκρισης, είναι οπωσδήποτε αξιοπρόσεκτο ότι στον τίτλο του φακέλου εμφανίζεται το όνομα του Πούλιου, ενώ ο πρώτος που ανακρίθηκε ήταν ο Θεοχάρης. Μέρος από το περιεχόμενο του παραπάνω φακέλου παρουσίασε σε άλλα ερευνητικά συμφραζόμενα και, βέβαια, χωρίς το συσχετισμό με τα έγγραφα της Δρέσδης, ο Ioan Moga, «Negustori greci agentji revoluționari la noi și în Arus», *Anuarul Institutului de Istorie Natională* 7 (Cluj, 1936-1938), 640-656. Από το άρθρο του ρουμάνου ιστορικού άντλησε το υλικό του ο Λάσκαρις, «Οπαδοί του Ρήγα στη Λιψία» (βλ. παραπάνω σημ. 2), χωρίς να αναφέρει τα απαραίτητα βιβλιογραφικά στοιχεία. Αυτά εντοπίστηκαν από τον Λέανδρο Βρανούση, «Εισαγωγή», στο: *Εφημερίς*, 7 τ., Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 1995-2000, εδw τ. Α', σ. 79*, σημ. 54. Ο Λάσκαρις και ο Βρανούσης δεν αναφέρουν την ονομασία του αρχείου στο οποίο φυλάσσεται ο φάκελος και τον ταξινομικό αριθμό του, παρότι οι πληροφορίες αυτές δίνονται από τον Moga. Ευχαριστώ θερμά τον συνάδελφο κ. Tudor Dinu, ο οποίος με βοήθησε να προμηθευτώ το άρθρο του Moga. Στο Αρχείο της πόλης της Λιψίας εντόπισα και το φάκελο που αναφέρουν ο Moga και ο Λάσκαρις (αμφότεροι χωρίς ταξινομικό αριθμό) σχετικά με τον Κωνσταντίνο Δούκα. Με βάση το φάκελο αυτό ετοιμάζω μία μελέτη για τον Δούκα.

για να διαπιστωθεί η ενδεχόμενη άφιξή τους στη Λιψία και, τέλος, την εκεί ανάκριση του Πούλιου και του Θεοχάρη. Συνδυάζοντας τις πληροφορίες που μας παρέχουν ο φάκελος του Αρχείου της πόλης της Λιψίας και οι τρεις φάκελοι των Κρατικών Αρχείων της Σαξονίας στη Δρέσδη, μπορούμε να συμπληρώσουμε μερικά κενά στην ελλιπή εικόνα που διαθέτουμε για τις κινήσεις του Πούλιου και του Θεοχάρη στο διάστημα που μεσολάβησε από την αναχώρησή τους από τη Βιέννη (Μάιος 1798) μέχρι την άφιξη του πρώτου στο Παρίσι (μάλλον στις αρχές 1799)³² και την οριστική εγκατάσταση του δεύτερου στη Λιψία (ίσως το τελευταίο εξάμηνο του 1798).

Σύμφωνα με τα έγγραφα των παραπάνω τεσσάρων φακέλων, τα γεγονότα της Βιέννης γνωστοποιήθηκαν επίσημα στις σαξονικές αρχές τον Μάιο του 1798. Με μία σύντομη αλλά περιεκτική επιστολή του, γραμμένη στις 10 Μαΐου, ο Ανώτατος Αστυνομικός Διευθυντής της Βιέννης ενημέρωσε την Αστυνομική Διοίκηση της Σαξονίας ότι τέσσερα «εξαιρετικά επικίνδυνα» πρόσωπα, ο Πούλιος, ο Θεοχάρης, ο Πέτροβιτς και ο Πέτερς, που συνελήφθησαν και εξορίστηκαν λόγω της συμμετοχής τους σε επαναστατική κίνηση στις «τουρκικές περιοχές», είχαν την πρόθεση να μεταβούν και να εγκατασταθούν στη Λιψία.³³ Συνεχίζοντας, ο Ανώτατος Αστυνομικός Διευθυντής έγραφε πως οι δύο πρώτοι αναχώρησαν ήδη από τη Βιέννη και ότι σύντομα θα τους ακολουθούσαν οι οικογένειές τους, ενώ ο Πέτροβιτς και ο Πέτερς, όντας ανύπαντροι και μη εύποροι, θα ταξίδευαν με την ταχυδρομική άμαξα και θα αναχωρούσαν την επομένη, δηλαδή στις 11 Μαΐου.³⁴

Η πληροφορία ότι οι Πέτροβιτς και Πέτερς θα χρησιμοποιούσαν την ταχυδρομική άμαξα, δηλαδή το φθηνότερο για την εποχή μέσο, σημαίνει αντίστροφα ότι ο Πούλιος και ο Θεοχάρης ταξίδεψαν μάλλον με κάτι καλύτερο. Αργότερα τους ακολούθησαν πράγματι οι οικογένειές τους, όπως μαθαίνουμε από σχετικό έγγραφο της αστυνομίας της Βιέννης.³⁵

32. Βλ. Βρανούσης, «Εισαγωγή», στο: *Εφημερίς*, ό.π., τ. Α', σ. 80*.

33. «Der Wiener Regierungsrat und Polizeioberdirektor Lenz [.] an die Sächsische Polizei-Direktion», SL: «Acta Georgen Pulio», Tit. L (F) 13, φ. 2r.

34. Ό.π., φ. 2v.

35. Βλ. «Verzeichniss Derer Griechen und Kaiserl. Unterthanen», SHD: 10025, Geheimes Konsilium, Loc. 4604, φ. 246r. Το έγγραφο έχει συνταχθεί στη Βιέννη στις 13 Ιουνίου 1798. Πρόκειται για τον «Κατάλογο» για τον οποίον έγινε λόγος στην αρχή αυτής της ενότητας.

Η επιστολή της 10ης Μαΐου, του Ανώτατου Αστυνομικού Διευθυντή της Βιέννης, οδήγησε τον Εκλέκτορα της Σαξονίας Φρειδερίκο Αύγουστο να απαγορεύσει την εγκατάσταση των εξόριστων στην επικράτειά του. Η απόφασή του κοινοποιήθηκε στις 18 Μαΐου στο Συμβούλιο της πόλης της Λιψίας και στο Συμβούλιο της πόλης του Chemnitz, τα οποία κλήθηκαν να μη δεχτούν τους εξόριστους, εάν εμφανίζονταν εκεί.³⁶

Τέσσερις ημέρες μετά την εντολή του Εκλέκτορα, δηλαδή στις 22 Μαΐου (ημέρα έκδοσης της διαταγής προς τα όργανα λογοκρισίας να ελέγξουν την καταγγελία για τη *Νέα Πολιτική Διοίκηση*),³⁷ ο Θεοχάρης και ο Πούλιος, οι οποίοι είχαν φτάσει εν τω μεταξύ στη Λιψία, οδηγήθηκαν στο Συμβούλιο της πόλης και ανακρίθηκαν. Στα πρωτόκολλα των ανακρίσεων τους δεν αναφέρεται εάν ταξίδεψαν μαζί και τότε ακριβώς έφτασαν στη Λιψία. Ο Θεοχάρης δήλωσε ότι έφυγε από τη Βιέννη στις 3 Μαΐου, μαζί με τον μεγαλύτερο γιο του, ένα οκτάχρονο αγόρι.³⁸ Ανέφερε ακόμη, όπως και ο Πούλιος, ότι έφτασε στη Λιψία κατά την τελευταία εβδομάδα της εμποροπανήγυρης του Πάσχα.³⁹ Αν και η ημερομηνία της άφιξής τους δύσκολα θα μπορούσε να έχει επιλεγεί από τους ίδιους, είναι οπωσδήποτε αξιοσημείωτο ότι αυτή εμπίπτει σε μία περίοδο κατά την οποία πλήθος ξένων απ' όλη την Ευρώπη κατέκλυζε τη Λιψία, προκαλώντας χαλάρωση του ελέγχου στις εισόδους της πόλης.

36. «Von Gottes Gnaden Friedrich August, Herzog von Sachsen, Jülich, Cleve, Berg, Engern und Westphalen», SL, «Acta Georgen Pulio»: Tit. L (F) 13, φ. 1r.

37. Το γεγονός ότι το έγγραφο με την εντολή του Εκλέκτορα να διερευνηθεί η καταγγελία σχετικά με τη *Νέα Πολιτική Διοίκηση* φέρει την ημερομηνία 22 Μαΐου 1798 σημαίνει ότι το Συμβούλιο της Λιψίας αγνοούσε τις έρευνες της λογοκρισίας, όταν πραγματοποιήθηκε η ανάκριση του Πούλιου και του Θεοχάρη. Για το λόγο αυτό απουσιάζει από τα ανακριτικά πρωτόκολλα οποιαδήποτε ερώτηση σχετικά με τη φημολογούμενη ανατύπωση.

38. [«Πρωτόκολλο ανάκρισης Θεοχάρη, 22.05.1798»], SL: «Acta Georgen Pulio», Tit. L (F) 13, φ. 3v. Τα πρωτόκολλα των δύο ανακρίσεων εκδίδονται σε ελληνική μετάφραση από τη γράφουσα στο «Παράρτημα» του παρόντος άρθρου.

39. Ο.π., και [«Πρωτόκολλο ανάκρισης Πούλιου, 22.05.1798»], SL: «Acta Georgen Pulio», Tit. L (F) 13, φ. 5r. Η εμποροπανήγυρη διαρκούσε τρεις εβδομάδες η καθεμία από τις οποίες είχε ξεχωριστή ονομασία: η πρώτη λεγόταν Böttcherwoche, η δεύτερη Meßwoche και η τρίτη Zahlwoche. Ενώ ο Πούλιος αναφέρει απλώς ότι έφτασε κατά την τελευταία εβδομάδα, ο Θεοχάρης χρησιμοποιεί την ειδική ονομασία της: «Zahlwoche». Η εμποροπανήγυρη του Πάσχα, το έτος 1798, άρχισε στις 29 Απριλίου. Η άφιξη συνεπώς των δύο Ελλήνων στη Λιψία τοποθετείται σύμφωνα με τη μαρτυρία τους στο διάστημα 13-19 Μαΐου.

Σχετικά με την αιτία της απέλασής τους από την αψβουργική επικράτεια, υποστήριζαν και οι δύο ότι κατηγορήθηκαν άδικα πως συμμετείχαν στο σχεδιασμό μιας επανάστασης στην «Ελλάδα». Ο Πούλιος απέκρυψε το βαθμό συμμετοχής του στα γεγονότα, αποσιωπώντας το επάγγελμα του τυπογράφου και προβάλλοντας τη δραστηριότητά του ως μεσίτη ανατολικών ειδών.⁴⁰ Και οι δύο δικαιολόγησαν την αμέλειά τους να δηλωθούν στις τοπικές αρχές, όπως όφειλαν όλοι οι ξένοι μετά την άφιξή τους στη Λιψία, λέγοντας ότι αγνοούσαν τις τοπικές συνήθειες.⁴¹ Και οι δύο ανέφεραν ότι σκόπευαν να εγκατασταθούν στην πόλη ως έμποροι.⁴² Ο Πούλιος πρόσθεσε ότι, εάν δεν του έδιναν άδεια διαμονής, ήταν αποφασισμένος να αναζητήσει την τύχη του αλλού.⁴³ Ο Θεοχάρης, αντίθετα, δεν φάνηκε να αμφιβάλλει διόλου ότι θα του επιτρεπόταν η εγκατάσταση. Είπε μάλιστα ότι έχει γράψει στη γυναίκα του να έρθει στην πόλη μαζί με τα άλλα δύο παιδιά τους και ότι ελπίζει πως βρίσκονται ήδη καθ' οδόν. Δήλωσε ακόμη ότι γνωρίζει πολύ καλά όλους τους Έλληνες της Λιψίας και ότι συνδέεται με διάφορους εμπορικούς οίκους της πόλης, όπως εκείνους των Φρέγκε (Frege), Φέλιξ (Felix), Χόφμαν (Hofmann) και Μπράκε (Bracke).⁴⁴ Τα ονόματα που επικαλέστηκε ο Θεοχάρης ήταν κάθε άλλο παρά άγνωστα και τυχαία. Ο Christian Gottlob

40. [«Πρωτόκολλο ανάκρισης Πούλιου, 22.05.1798»], SL: «Acta Georgen Pulio», Tit. L (F) 13, φ. 4v.

41. Ο Θεοχάρης δεν βρισκόταν για πρώτη φορά το 1798 στη Λιψία και το πιθανότερο είναι ότι γνώριζε πως, όπως και σε πολλές άλλες πόλεις της κεντρικής Ευρώπης έτσι και εκεί, οι ταξιδιώτες ήταν υποχρεωμένοι να δηλώσουν την άφιξή τους στις αρχές. Ο ίδιος αναφέρει στην ανάκρισή του ότι είχε επισκεφθεί στο παρελθόν την εμποροπανήγυρη της Λιψίας (βλ. [«Πρωτόκολλο ανάκρισης Θεοχάρη, 22.05.1798»], SL: «Acta Georgen Pulio», Tit. L (F) 13, φ. 3r), ενώ το 1786 είχε γίνει μέλος της εκεί τεκτονικής στοάς Balduin (βλ. Τζια Χατζηπαναγιώτη–Sangmeister, *Ο τεκτονισμός στην ελληνική κοινωνία και γραμματεία του 18^{ου} αιώνα. Οι γερμανόφωνες μαρτυρίες*, Αθήνα: Περίπλους, 2010, σ. 134 και 219–220). Το πιθανότερο είναι λοιπόν να είχε επισκεφθεί περισσότερες από μία φορές τη Λιψία και να γνώριζε τις διατάξεις που υποστήριζε ότι αγνοούσε.

42. [«Πρωτόκολλο ανάκρισης Θεοχάρη, 22.05.1798»], SL: «Acta Georgen Pulio», Tit. L (F) 13, φ. 3v–4r και [«Πρωτόκολλο ανάκρισης Πούλιου, 22.05.1798»], SL: «Acta Georgen Pulio», Tit. L (F) 13, φ. 4v–5r.

43. [«Πρωτόκολλο ανάκρισης Πούλιου, 22.05.1798»], SL: «Acta Georgen Pulio», Tit. L (F) 13, φ. 5r.

44. [«Πρωτόκολλο ανάκρισης Θεοχάρη, 22.05.1798»], SL: «Acta Georgen Pulio», Tit. L (F) 13, φ. 4r.

Frege (1747-1816) ήταν ο ισχυρότερος τραπεζίτης της Λιψίας,⁴⁵ ενώ ο Heinrich Bracke (*1741) –όπως και ο Χόφμαν, αν πρόκειται για τον Johann Ernst Hoffmann (*1738)– ήταν επιφανής έμπορος και ιδρυτικό μέλος της τεκτονικής στοάς Balduin (της σημαντικότερης για τους εμπόρους της Λιψίας), στην οποία ο Θεοχάρης είχε προσχωρήσει το 1786.⁴⁶

Συνδυάζοντας τα όσα δήλωσαν για τις οικογένειές τους οι δύο Έλληνες κατά την ανάκρισή τους με τις πληροφορίες που παραδίδουν τα έγγραφα της βιεννέζικης αστυνομίας,⁴⁷ μπορούμε να δεχτούμε ότι τόσο η σύζυγος του Πούλιου, Ελισάβετ Χρήστου, και η μητέρα της, όσο και η σύζυγος του Θεοχάρη, Anna Spiegel, και τα δύο της παιδιά, αναχώρησαν από τη Βιέννη λίγο μετά τους δύο εξόριστους. Δεν μετέβησαν όμως στη Λιψία. Το πιθανότερο είναι να έμειναν σε κάποια πόλη, στην οποία οι δύο Έλληνες είχαν γνωστούς που θα τις βοηθούσαν, και να περίμεναν εκεί την έκβαση της απόπειρας του Πούλιου και του Θεοχάρη να λάβουν άδεια εγκατάστασης στη Λιψία.

Το Συμβούλιο της πόλης της Λιψίας, εφαρμόζοντας την εντολή του Εκλέκτορα, απέρριψε στις 22 Μαΐου 1798 το αίτημα των δύο Ελλήνων.⁴⁸ Την επόμενη ημέρα, στις 23 Μαΐου, όταν τους ανακοινώθηκε ότι πρέπει να εγκαταλείψουν άμεσα την πόλη, ο Πούλιος και ο Θεοχάρης αιτήθηκαν παράταση της διορίας κατά μία ημέρα, για να σκεφτούν και να αποφασίσουν την περαιτέρω πορεία τους.⁴⁹ Ζήτησαν ακόμη να τους χορηγηθούν ακατάλληλα διαβατήρια, για να μπορέσουν να συνεχίσουν ανενόχλητοι το ταξίδι τους και να μην τους αντιμετωπίζουν παντού ως εξόριστους, με-

45. Ο οίκος Frege στεγαζόταν στο λεγόμενο Fregehaus στην Katharinenstraße 11 στο κέντρο της Λιψίας. Το Σπίτι των Ελλήνων (Griechenhaus) στο οποίο βρισκόταν ένας ελληνικός ξενώνας και η ορθόδοξη εκκλησία της Λιψίας βρισκόταν στην ίδια οδό στον αριθμό 4. Για την οικογένεια Frege και τις οικονομικές δραστηριότητές της, βλ. Danny Weber, *Das Handels- und Bankhaus Frege & Comp. in Leipzig (1739-1816)*, Stuttgart: Franz Steiner, 2008.

46. Βλ. παραπάνω σημ. 41.

47. [«Έγγραφο του Κυβερνητικού Συμβούλου και ανώτατου Αστυνομικού Διευθυντή προς την Αστυνομική Διεύθυνση της Σαξονίας»], SL: «Acta Georgen Pulio», Tit. L (F) 13, φ. 2v και «Verzeichniss Derer Griechen und Kaiserl. Unterthanen», SHD: 10025, Geheimes Konsilium, Loc. 4604, φ. 246r.

48. [«Πρωτόκολλο ανάκρισης Πούλιου, 22.05.1798»], SL: «Acta Georgen Pulio», Tit. L (F) 13, φ. 5v.

49. [«Πρωτόκολλο σχετικά με την απόφαση της 23ης Μαΐου 1798»], SL: «Acta Georgen Pulio», Tit. L (F) 13, φ. 6r.

γαλώνοντας την ατυχία τους»: προσθέτοντας ότι «τα διαβατήρια που είχαν ίσχυαν μόνο μέχρι τη Λιψία».⁵⁰

Η παράταση που αιτήθηκαν τους δόθηκε. Στις 24 Μαΐου παρουσιάστηκαν και πάλι στο Συμβούλιο, στο οποίο δήλωσαν ότι σκόπευαν να μεταβούν στη Φραγκφούρτη στον Μάιν, μέσω των πόλεων Lützen, Rippach, Weisßenfels και Erfurt, και ότι θα αναχωρούσαν την επόμενη ημέρα, δηλαδή στις 25 Μαΐου 1798.⁵¹ Οι αρχές της Λιψίας τους επέστρεψαν τα παλιά διαβατήρια στα οποία είχε σημειωθεί ότι δεν τους επιτράπηκε να εγκατασταθούν στην πόλη και ότι θα πήγαιναν στη Φραγκφούρτη μέσω Naumburg, Auerstedt και Erfurt.⁵²

Στις 25 Μαΐου 1798, ημέρα της αναχώρησης του Θεοχάρη και του Πούλιου από τη Λιψία, το Συμβούλιό της ενημέρωσε το Συμβούλιο της πόλης του Naumburg και το Δικαστήριο της Auerstedt, σχετικά με τους δύο ταξιδιώτες που θα περνούσαν από εκεί.⁵³ Όταν ωστόσο στις 5 Ιουνίου 1798 το Συμβούλιο της Λιψίας θέλησε να μάθει εάν οι δύο Έλληνες ακολούθησαν το δρόμο που όφειλαν και αποτάθηκε στο Δικαστήριο της Auerstedt (δηλαδή του τελευταίου σταθμού στο δρομολόγιο των δύο Ελλήνων εντός του Δουκάτου της Σαξονίας), έλαβε την απάντηση ότι μέχρι τότε δεν είχαν παρουσιαστεί ταξιδιώτες με τα ονόματα Θεοχάρης ή Πούλιος και πως «είναι πιθανό οι δύο άνδρες από τη Μακεδονία είτε να μην

50. Ο.π., φ. 6r.

51. [«Πρωτόκολλο για την απόφαση της 24ης Μαΐου 1798»], SL: «Acta Georgen Pulio», Tit. L (F) 13, φ. 6v. Η δήλωση των δύο Ελλήνων ότι σκόπευαν να αναχωρήσουν την επόμενη ημέρα καταγράφεται σε μία σημείωση στο τέλος του πρωτοκόλλου. Σε έγγραφο της Δρέσδης αναφέρεται ως ημερομηνία αναχώρησης η 24η Μαΐου, βλ. «Unterthänigster Vortrag [21.06.1798]», SHD: 10026, Geheimes Kabinett, Loc. 2423/5, φ. 254r. Το πρωτόκολλο της Λιψίας σχετίζεται αμεσότερα με τα γεγονότα, και συνεπώς είναι πιο αξιόπιστο. Ο Βρανούσης («Εισαγωγή», στο: *Εφημερίς*, τ. Α', σ. 80*) υποστηρίζει ότι ο Θεοχάρης και ο Πούλιος αναχώρησαν από τη Λιψία στις 23 Μαΐου 1798. Καθώς δεν παραπέμπει στην πηγή του, ο έλεγχος δεν είναι δυνατός. Φαίνεται όμως πως ο Βρανούσης υιοθέτησε την ημερομηνία που δίνει ο Λάσκαρις (ο Moga δεν αναφέρει την ημερομηνία αναχώρησης) και η οποία, όπως δείχνουν τα έγγραφα που παρουσιάζονται εδώ, είναι λανθασμένη.

52. [«Πρωτόκολλο για την απόφαση της 24ης Μαΐου 1798»], SL: «Acta Georgen Pulio», Tit. L (F) 13, φ. 6v.

53. [«Έγγραφο του Συμβουλίου της πόλης της Λιψίας προς το Συμβούλιο της πόλης του Naumburg»], SL: «Acta Georgen Pulio», Tit. L (F) 13, φ. 7r-v.

πέρασαν ακόμη [από την Auerstedt] είτε στον πρώτο σταθμό τους [πριν δηλαδή φθάσουν στην Auerstedt] να δήλωσαν άλλα ονόματα». ⁵⁴

Τα χνάρια των δύο Ελλήνων χάνονται λοιπόν στις 25 Μαΐου 1798. Από άλλες πηγές γνωρίζουμε ότι ο Πούλιος έφτασε τελικά στις αρχές του 1799, μέσω της Φραγκφούρτης στο Παρίσι ⁵⁵ και ότι η γυναίκα του επέστρεψε στη Βιέννη, όπου η παρουσία της τεκμηριώνεται από τον Δεκέμβριο του 1798. ⁵⁶ Ο Θεοχάρης και η οικογένειά του, άγνωστο πότε ακριβώς, αλλά μάλλον ήδη το 1798, μπόρεσαν να εγκατασταθούν οριστικά στη Λιψία. ⁵⁷

Όπως ήδη σημειώθηκε, τα έγγραφα των φακέλων που παρουσιάζουμε εστιάζουν στον Πούλιο και τον Θεοχάρη. Οι πληροφορίες για τους υπόλοιπους συνεργάτες του Ρήγα για τους οποίους η βιεννέζικη Αστυνομία είχε ενημερώσει τις σαξονικές αρχές (για τους Πέτροβιτς, Πέτερς, Τούλλιο και Δούκα), είναι ελάχιστα και σε γενικές γραμμές ταυτίζονται

54. [«Έκθεση του Δικαστηρίου της Auerstedt προς το Συμβούλιο της πόλης της Λιψίας»], SL: «Acta Georgen Pulio», Tit. L (F) 13, φ. 8r-v. Οι πόλεις που αναφέρονται βρίσκονται επί της *via regia*, που έωνε τη Λιψία με τη Φραγκφούρτη. Η διαδοχή των πόλεων μετά τη Λιψία είναι η ακόλουθη (με κατεύθυνση προς τα δυτικά): Lützen, Rippach, Weißenfels, Naumburg και Auerstedt. Ενδέχεται ο Πούλιος να δήλωσε το όνομα Γεώργιος Μάρκου, το οποίο χρησιμοποιούσε εναλλακτικά.

55. Βλ. Βρανούσης, «Εισαγωγή», στο: *Εφημερίς*, τ. Α', σ. *79-85, επίσης ο ίδιος, «Άγνωστα πατριωτικά φυλλάδια και ανέκδοτα κείμενα της εποχής του Ρήγα και του Κοραή. Η φιλογαλλική και η αντιγαλλική προπαγάνδα», *Επετηρίς του Μεσαιωνικού Αρχείου* 15-16 (1965-1966), 125-330, εδώ 135-136.

56. Η παρουσία της Ελισάβετ στη Βιέννη τεκμηριώνεται από μία επιστολή την οποία έγραψε εκεί τον Δεκέμβριο του 1798 προς τον αυτοκράτορα Φραγκίσκο, εκφράζοντας το αίτημα να επιτραπεί στον σύζυγό της να επιστρέψει στη Βιέννη, βλ. Γεώργιος Λάιος, «Οι αδελφοί Πούλιου, ο Γεώργιος Θεοχάρης και άλλοι σύντροφοι του Ρήγα», *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος* 12 (1958), 202-270, εδώ 216. Η επιστολή εντοπίστηκε και δημοσιεύτηκε από τον Σπυρίδωνα Λάμπρο, βλ. ό.π. σ. 216, σημ. 3.

57. Σε έκθεση του αψβούργου Υπουργού Αστυνομίας προς τον αυτοκράτορα Φραγκίσκο, γραμμένη στις 18 Ιουλίου 1806, αναφέρεται ότι ο Θεοχάρης ήταν εγκατεστημένος στη Λιψία ήδη επί οκτώ έτη. Εάν αυτό ισχύει, θα εγκαταστάθηκε εκεί το 1798. Η έκθεση δημοσιεύεται στο Πολυχρόνης Ενεπεκίδης, «Συμβολαί εις την ιστορίαν των συντρόφων του Ρήγα Ι. Μαυρογένη, Γ. Πούλιου και Γ. Θεοχάρη», Αθήνα: Ιστορική και λαογραφική εταιρεία των Θεσσαλών, 1955 [Θεσσαλικά Χρονικά 6], σ. 95-99, κυρίως σ. 97.

με τα στοιχεία που παρέχουν για την ηλικία, την καταγωγή, το θρήσκευμα, το επάγγελμα και την οικογενειακή κατάσταση των προσώπων αυτών τα ανακριτικά έγγραφα της Βιέννης.⁵⁸ Οι φάκελοι της Δρέσδης και της Λιψίας προσθέτουν ωστόσο κάποιες μικρές βιογραφικές ψηφίδες στις γνώσεις μας. Από τους παραπάνω τέσσερις, μόνο ο Πέτερς έφτασε στη Λιψία στο διάστημα που καλύπτουν τα έγγραφα (10 Μαΐου 1798 έως 6 Ιουλίου 1798). Στο διαβατήριό του αναγραφόταν ότι πρόκειται για «ύποπτο άτομο» και στη σαξονική πόλη τού υποδείχθηκε να επιστρέψει στη γενέτειρά του, στο Warstein της Βεσφαλίας.⁵⁹ Ο Πέτροβιτς ταξίδεψε μαζί με τον Πέτερς μέχρι τη Δρέσδη, όπου έφτασαν στις 16 Μαΐου, για να αναχωρήσουν την επομένη, καθώς δεν τους επιτράπηκε η παραμονή. Στη συνέχεια ωστόσο οι δρόμοι τους μάλλον χώρισαν, αφού ο Πέτροβιτς δεν φαίνεται να πέρασε από τη Λιψία.⁶⁰ Ο Κωνσταντίνος Δούκας, αν και είχε δηλώσει πως και αυτός θέλει να μεταβεί στη Λιψία, γύρω στα μέσα Ιουνίου βρισκόταν φυλακισμένος και βαριά άρρωστος στη Βιέννη.⁶¹ Ο δεκαοχτάχρονος Τούλλιος, που ασκούσε το τότε ασυνήθιστο για έναν Έλληνα επάγγελμα του ζωγράφου, κατευθύνθηκε προς το Βουκουρέστι.⁶²

58. Πβ. Κωνσταντίνος Άμαντος, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή*, Αθήνα: Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης «Φερών–Βελεστίου–Ρήγα», 1997 (ανάτυπωση της έκδοσης του 1930), σ. ιε'-ιη', 156-158, 162, 166, 168.

59. «Unterthänigster Vortrag [21.06.1798]», SHD: 10026, Geheimes Kabinett, Loc. 2423/5, φ. 254r-v.

60. Για την άφιξη των Πέτερς και Πέτροβιτς στη Δρέσδη και για την αναχώρησή τους πληροφορούμαστε από μία άλλη πηγή, η οποία δεν αφορά άμεσα στους ελέγχους για τη *Νέα Πολιτική Διοίκηση* και τους συντρόφους του Ρήγα. Πρόκειται για έναν κατάλογο στον οποίο η αστυνομία της Δρέσδης κατέγραφε από το 1793 ύποπτα πρόσωπα, κυρίως Γάλλους και Πολωνούς, που έφταναν στην πόλη βλ. «Die von dem Directorio der Polizey-Commission eingereichten Anzeigen von den alhier angekommenen Fremden besonders französischer und Pohlischer Nation, ingleichen Die in in Leipzig sich aufhaltenden Pohlen betr. Ao [8.5.] 1793 bis mit 1798», SHD: 10026 Geheimes Kabinett, Loc. 1430/2, φ. 283r. Σχετικά με το ότι ο Πέτροβιτς δεν εμφανίστηκε στη Λιψία βλ. «Unterthänigster Vortrag [21.06.1798]», SHD: 10026, Geheimes Kabinett, Loc. 2423/5, φ. 254v.

61. «Verzeichniss Derer Griechen und Kaiserl. Unterthanen», SHD: 10025, Geheimes Konsilium, Loc. 4604, φ. 246r-v.

62. Ο.π., φ. 246r.

IV. Και πάλι η σαξονική λογοκρισία

Ενώ οι συνεργάτες του Ρήγα, όσοι έφτασαν στη Λιψία, είχαν ήδη εκδιωχθεί από τη Σαξονία, και ενώ οι έρευνες των οργάνων της λογοκρισίας για τη φημολογούμενη επανέκδοση της *Νέας Πολιτικής Διοικήσεως* μόλις είχαν αρχίσει, οι αρχές του Δουκάτου της Σαξονίας έδρασαν προληπτικά. Όπως πληροφορούμαστε από το περιοδικό *Die Geißel (Το φραγγέλιο)*, το οποίο υπήρξε ένα από τα πιο προοδευτικά και φιλεπαναστατικά έντυπα της εποχής του, στις 30 Μαΐου 1798 η λογοκρισία απαγόρευσε την κυκλοφορία της «Μετάφρασης του νέου γαλλικού συντάγματος στα ελληνικά».⁶³

Όστόσο, ακόμη και μετά την παρέλευση δύο χρόνων, στα 1800, το επαναστατικό μανιφέστο του Ρήγα εξακολουθούσε να απασχολεί τη σαξονική λογοκρισία. Στις 20 Απριλίου 1800 η «Μετάφραση του νέου γαλλικού συντάγματος στα ελληνικά» φιγουράριζε μαζί με άλλα απαγορευμένα αναγνώσματα σε μια λίστα εντύπων, τα οποία ο Επιθεωρητής Βιβλίων Ζίμον Γκότλιμπ Μέχαου αναζητούσε στις δανειστικές βιβλιοθήκες της Λιψίας, για να τα κατασχέσει.⁶⁴ Οι έρευνες του Μέχαου απέβησαν για άλλη μια φορά άκαρπες.

Τα έγγραφα των Κρατικών Αρχείων της Σαξονίας και του Αρχείου της πόλης της Λιψίας αποκαλύπτουν τις ιστορικές καταβολές ενός βιβλιογραφικού φαντάσματος, της φημολογούμενης επανέκδοσης της *Νέας Πολιτικής Διοικήσεως*. Όμως, όσο σημαντική κι αν είναι η συμβολή τους

63. Βλ. τη λίστα απαγορευμένων εντύπων που είχε δημοσιεύσει το περιοδικό: «Verzeichniß der in den Chursächsischen Landen seit verschiedenen Jahren confiscirten Bücher und Schriften», *Die Geißel* 3/7 (1799), 25-37, εδώ 37. Η φημολογούμενη έκδοση της *Νέας Πολιτικής Διοικήσεως* αναγράφεται ως: «Uebersetzung der neuen französischen Constitution in griechischer Sprache, den 30 May 1798». Για την παραπάνω λίστα κατασχεμένων και απαγορευμένων βιβλίων και για άλλους παρόμοιους γερμανικούς καταλόγους από τη δεκαετία του 1790, βλ. Dirk Sangmeister, «Erkundungen in einem wilden Feld. Clandestine und subversive Literatur Erfurter Autoren und Verlage im Zeitalter der Französischen Revolution», στο: ο ίδιος – Mulsow (επιμ.), *Subversive Literatur*, ό.π., σ. 7-70, εδώ κυρίως σ. 29.

64. Ο χειρόγραφος κατάλογος φυλάσσεται στο Αρχείο της πόλης της Λιψίας (SL) με τον ταξινομικό αριθμό Tit XLVI (F)149, φ. 2-7, εδώ 5r. Το περιεχόμενό του είναι το ίδιο με εκείνο του καταλόγου που είχε δημοσιεύσει το περιοδικό *Die Geißel* (βλ. την αμέσως προηγούμενη σημ.).

στην αποσαφήνιση της παράδοσης του κειμένου του Ρήγα, η αξία των φακέλων που παρουσιάστηκαν έγκειται, πιστεύω, πρωτίστως σε κάτι διαφορετικό. Τα έγγραφα που περιέχουν συνιστούν πάνω απ' όλα ένα σημαντικό τεκμήριο για τα δίκτυα, τις δομές και τα μέσα ελέγχου και καταστολής που ενεργοποιήθηκαν μετά την αποκάλυψη της επαναστατικής κίνησης του Ρήγα. Η ανασύσταση των ενεργειών της λογοκρισίας, η οποία καθίσταται δυνατή χάρη σε αυτά ακριβώς τα έγγραφα, μεταβάλλει την περίπτωση της φημολογούμενης ανατύπωσης της *Νέας Πολιτικής Διοικήσεως* σε ένα παράδειγμα –με προφανώς γενικότερη ισχύ– για τις δυνατότητες της οθωμανικής διοίκησης να ελέγχει τις δραστηριότητες των Ελλήνων στη Διασπορά. Ως τέτοιο παράδειγμα, η περίπτωση που μας απασχόλησε υπογραμμίζει την ανάγκη να εξετάσουμε συστηματικότερα τους μηχανισμούς ελέγχου και καταστολής που επέτρεπαν την επέμβαση των οθωμανικών –μουσουλμανικών και χριστιανικών– διοικητικών ελίτ στις ελληνικές παροικίες και, ειδικότερα, την ανάγκη να διερευνήσουμε στο πλαίσιο των μηχανισμών αυτών: τη θεσμική συνάρθρωση ξένων και οθωμανικών δικτύων, το ρόλο που διαδραμάτιζαν οι οθωμανοί απεσταλμένοι στις ευρωπαϊκές Αυλές, την εμπλοκή ελληνικών ηγετικών ομάδων, όπως των Φαναριωτών, και, βέβαια, την ενδεχόμενη συμμετοχή παροικιακών ομάδων ή μεμονωμένων προσώπων από τις παροικίες.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Τα πρωτόκολλα της ανάκρισης του Γ. Θεοχάρη και του Γ. Πούλιου από το Συμβούλιο της πόλης της Λιψίας, τα οποία παρουσιάζονται στη συνέχεια σε μετάφραση της γράφουσας, φυλάσσονται στο Αρχείο της πόλης της Λιψίας (Stadtarchiv Leipzig). Ο σχετικός φάκελος φέρει τον τίτλο «Acta Georgen Pulio und Consorten, welchen, nachdem sie, als verdächtige Personen, aus den Kaiserlichen Staaten entfernt worden, der Aufenthalt allhier und in den hiesigen Landen nicht verstatet werden soll, samt was dem anhängig betr. Anno 1798. Ergangen bey der Rathsstube zu Leipzig» και τον ταξινομικό αριθμό: Tit. L (F) 13. Τα ανακριτικά πρωτόκολλα βρίσκονται στα φ. 3r-5r.

φ. 3r

[Πρωτόκολλο ανάκρισης Γ. Θεοχάρη]

Λιψία, 22 Μαΐου 1798.

Ύστερα από κλήτευση παρουσιάστηκε στο Δημαρχείο ο Γεώργιος Θεοχάρης και ερωτηθείς για την καταγωγή και την εδώ παραμονή του, κατέθεσε τα ακόλουθα.

φ. 3v

Είναι 39 ετών, γεννημένος στην Καστοριά στη Μακεδονία και χριστιανός ορθόδοξος. Πριν από είκοσι περίπου χρόνια τον έφεραν από την πατρίδα του στη Βιέννη, για να μάθει εκεί το εμπόριο· μπήκε στην υπηρεσία του εμπόρου Ιωάννη Χατζή-Μόσχου για έξι χρόνια, μετά όμως έκανε δικές του εμπορικές επιχειρήσεις και επισκέφτηκε και την εμποροπανήγυρη της Λιψίας. Το έτος 1786 παντρεύτηκε στη Βιέννη, όπου βρίσκεται ακόμη η σύζυγός του, και έκανε μαζί της έξι παιδιά από τα οποία ζουν ακόμη τα τρία. Το έτος 1795 άφησε τις εμπορικές επιχειρήσεις, || διότι ανέλαβε στη Βιέννη τη θέση του Μεσίτη Ανατολικών Ειδών —θέση που κατείχε μέχρι τον Μάιο του τρέχοντος έτους. Επειδή όμως αυτή την εποχή συνελήφθησαν στη Βιέννη διάφοροι Έλληνες με την κατηγορία ότι ήθελαν να κάνουν μία επανάσταση στην Ελλάδα, είχε την ατυχία να συλληφθεί και αυτός, χωρίς να είναι ένοχος για το παραμικρό. Λίγο αργότερα όμως αφέθηκε ελεύθερος και τον ανακοινώθηκε ότι πρέπει να εγκαταλείψει τα κράτη του Αυτοκράτορα· επίσης, του δόθηκε το διαβατήριο με το οποίο έφτασε εδώ και το οποίο επισυνάπτεται. Στις 3 Μαΐου αναχώρησε από τη Βιέννη για εδώ μαζί με τον μεγαλύτερο γιο του, ένα αγόρι οκτώ ετών, και έφτασε εδώ κατά την τελευταία εβδομάδα (Zahlwoche) της περασμένης εμποροπανήγυρης του Πάσχα. Νοίκιασε ένα κατάλυμα στην άλλοτε οικία Schwarz.

φ. 4r

Στην ερώτηση γιατί δεν δηλώθηκε στις εδώ αρχές, όπως όφειλε ως ξένος, είτε ο ίδιος είτε μέσω του σπιτονοικοκύρη του, || είπε ο ίδιος πως: δεν

γνώριζε ότι κάτι τέτοιο ήταν αναγκαίο· τούτο έπρεπε να το κάνει ο σπιτονοικοκύρης του, γιατί εκείνος είναι αυτός που γνωρίζει τέτοιους κανονισμούς.

Ο σκοπός της άφιξής του είναι να εγκατασταθεί εδώ ως Έλληνας έμπορος και να εμπορευτεί· γι' αυτόν το λόγο έγραψε στη γυναίκα του, να έρθει εδώ με τα δυο παιδιά και ελπίζει ότι βρίσκεται ήδη καθ' οδόν. Γνωρίζει όλους τους Έλληνες εδώ πολύ καλά και είχε σχέσεις με διάφορους τοπικούς εμπορικούς οίκους, όπως με αυτούς του κ. Συμβούλου Frege, των κκ. Felix, Hofmann και Bracke, και γι' αυτό είναι και σε εκείνους γνωστός.

Κατά την ανάγνωση των παραπάνω, παρέμεινε ο ίδιος [ο Θεοχάρης] στα όσα είπε.

actum ut supra

Paul David Pusch

Γραμματέας Δικαστηρίου

[Πρωτόκολλο ανάκρισης Πούλιου, 22 Μαΐου 1798]

φ. 4v

Στον ίδιο τόπο,

ύστερα από κλήτευση εμφανίστηκε στο εδώ Δημαρχείο ο Γεώργιος Πούλιος και ερωτηθείς κατέθεσε ότι:

Είναι 32 ετών, γεννημένος στη Μακεδονία, χριστιανός ορθόδοξος και έγγαμος. Πριν από περίπου 13 χρόνια άφησε την πατρίδα του και πήγε στην Ογγαρία και μετά στη Βιέννη όπου ασχολήθηκε με εμπορικές επιχειρήσεις και όπου παντρεύτηκε την νυν σύζυγό του, η οποία βρίσκεται ακόμη στη Βιέννη. Πριν από το γάμο του πήρε τη θέση του Μεσίτη Ανατολικών Ειδών την οποία κατείχε μέχρι τον Απρίλιο του τρέχοντος έτους. Καθώς όμως στη Βιέννη συνελήφθησαν διάφοροι Έλληνες, επειδή εξέδωσαν επαναστατικά κείμενα, είχε την ατυχία να συλληφθεί και αυτός εξαιτίας μιας απλής υποψίας. Αφέθηκε ωστόσο και πάλι ελεύθερος, στις αρχές αυτού του μήνα, του ανακοινώθηκε όμως ότι έπρεπε να εγκαταλείψει αμέσως τη Βιέννη και τα κράτη του Αυτοκράτορα για αυτόν το σκοπό τού δόθηκε και το συνημμένο διαβατήριο, με το οποίο έφτασε εδώ την τελευταία εβδομάδα της || περασμένης εμποροπανηγύρης του Πάσχα και κατέλυσε στην Reichsstrasse, στη γωνία με την Schuster Gäßgen [= Gäßchen], όπου διαμένει ακόμα, σε ένα δωμάτιο στον δεύτερο όροφο.

φ. 5r

Στην ερώτηση πώς συμβαίνει, αν και ξένος να μην έχει δηλωθεί, όπως αρμόζει, στο εδώ Δημαρχείο, ή να έχει κάνει τέτοια παράλειψη ο σπιτονοικοκύρης του, είπε ο ίδιος ότι: ως ξένος αγνοεί πλήρως τους εδώ κανονισμούς· αν παρέλειψε κάτι ο σπιτονοικοκύρης του οφείλει να αναλάβει εκείνος την ευθύνη.

Σκοπός της παρουσίας του εδώ είναι να ιδρύσει μία εμπορική επιχείρηση ως Έλληνας έμπορος. Εάν ωστόσο συναντήσει εμπόδια είναι αποφασισμένος να αναζητήσει την τύχη του αλλού.

Κατά την ανάγνωση των παραπάνω παρέμεινε ο ίδιος [ο Πούλιος] στα όσα είπε.

actum ut supra

Paul David Pusch

Γραμματέας Δικαστηρίου

LIA XATZHIPANAGIOTI-SANGMEISTER

Summary

CENSORSHIP AND REVOLUTION: THE SUSPECTED EDITION OF *NEA POLITIKE DIOIKESIS* IN LEIPZIG

Based on unknown documents from German archives, this article details a significant case of prohibitive censorship of a modern Greek book during the age of Enlightenment. As the unpublished sources show, the secretary of the Prince of Valachia filed in May 1798, some months after the arrest of Rigas Velesinlis, an official accusation against the Greek merchants in Leipzig for having printed a second edition of *Nea Politike Dioikesis* – the revolutionary manifest of Rigas. The subsequent investigations ordered and conducted by the saxonian authorities proved that this accusation was unjustified: Neither the *Nea Politike Dioikesis* nor any other Greek political text were printed in 1798 in Leipzig. The German documents dissolved the bibliographical phantom of a second edition and allow us to examine the combined intervention: the joined forces of othoman elites and western-european authorities aimed to prevent the publication and circulation of Greek books with contents considered to be subversive.

JULIA CHATZIPANAGIOTI-SANGMEISTER